

15 Over literatuur schrijven in dialoog

Lislore van Ockenburg

Doel

Deze lessenreeks bestaat uit vijf lessen van ongeveer vijftig minuten. In de lessen leren leerlingen om, via een dialogische werkwijze, verschillende romanfragmenten rondom hetzelfde thema met elkaar te verbinden in een synthesesetext. De lessen zijn bedoeld voor leerlingen uit het vijfde leerjaar van het voortgezet onderwijs.

Verantwoording

Zoals Janssen (2009, p. 40) beschrijft, vinden leerlingen het vaak moeilijk om de overstap te maken van jeugdliteratuur naar literatuur voor volwassenen. Deze overstap gaat in veel gevallen gepaard met de overgang van onderbouw naar bovenbouw, waarbij van leerlingen wordt verwacht dat ze steeds zelfstandiger werken en meer verantwoordelijkheid dragen voor het eigen leerproces. Om leerlingen in het vierde leerjaar bij beide processen te ondersteunen, ontwierp Janssen een literatuurdidactiek waarin leerlingvragen en dialoog centraal staan. In de hieronder beschreven lessenserie gaan we ervanuit dat de docenten en leerlingen bekend zijn met deze dialogische werkwijze voor het lezen van literatuur. Mocht dit niet het geval zijn, dan is het aan te raden om een introductie in dialogisch lezen vooraf te laten gaan aan de lessenreeks. Voor een beschrijving van zowel de basisprincipes als uitgewerkte lessen, verwijzen we naar Janssen (2009, p. 40-49).

De dialogische werkwijze biedt ruimte voor een geïntegreerde aanpak: het oefenen van verschillende vaardigheden in samenhang. In deze lessenreeks lezen leerlingen verschillende romanfragmenten, oefenen zij hun mondelinge taalvaardigheid in een dialoog mét en over deze romanfragmenten, schrijven zij een tekst waarin zij eigen interpretaties van de romanfragmenten geven en rechtvaardigen (beargumenteren) die door gegevens uit de romanfragmenten met elkaar in verband te brengen. Ten slotte voorzien ze elkaars teksten van gerichte feedback waarbij de leesvaardigheid wordt geoefend.

Materiaal

De romanfragmenten waarop we deze opdracht hebben gebaseerd, zijn allemaal te vinden op de website pratenoverromanfragmenten.nl. Het is natuurlijk ook mogelijk om andere romanfragmenten en thema's aan te bieden.

Voor de hieronder beschreven lessen is het noodzakelijk dat de leerlingen beschikken over een laptop of tablet. Leerlingen lezen de romanfragmenten digitaal en moeten tijdens de discussie- en schrijffase kunnen terugkijken in de gekozen fragmenten. Ook bieden we werkbladen aan die leerlingen extra structuur bieden bij het uitvoeren van de opdrachten. De onderstreepte zaken kunnen het best vooraf worden voorbereid, gekopieerd of op een andere manier gedeeld met de leerlingen.

Lessenreeks

Les 1: thema kiezen, fragmenten lezen en vragen noteren

Vorbereiding

Leerlingen zich oriënteren zich door de themalijs te bestuderen en stukjes van verschillende romanfragmenten te lezen. Na deze oriëntatie kiezen ze individueel een thema dat hen aanspreekt en noteren dit op hun werkblad, samen met de vragen die tijdens de eerste lezing van de fragmenten die bij hen opkomen.

Les

1. De leerlingen kiezen, na een korte oriëntatiefase, een thema en noteren dit op hun werkblad.
2. Tijdens het lezen van de romanfragmenten schrijven zij op hun werkblad alle vragen op die de fragmenten bij hen oproepen.
3. Vijf minuten voor het einde van de les geven de leerlingen aan wat de twee meest prangende vragen zijn en leveren zij het werkblad in bij de docent.

Les 2: overeenkomsten en verschillen opmerken

Vorbereiding

Voorafgaand aan deze les heeft de docent op basis van de gekozen thema's (en eventueel binnen thema's op basis van de prangende vragen) groepjes van drie à vier leerlingen samengesteld. De leerlingen krijgen hun werkblad

weer terug en werken hierop verder. De leerlingen hebben verschillende kleuren Post-it's nodig, één kleur per romanfragment.

De leerlingen gaan in deze les aan de slag met mogelijke relaties die zij zien tussen de romanfragmenten. Relaties tussen verschillende fragmenten kunnen bijvoorbeeld gekarakteriseerd worden op basis van hun overeenkomsten en verschillen. Denk daarbij aan personages uit verschillende fragmenten die in eenzelfde situatie verkeren, maar het ene personage is heel sympathiek en het andere juist niet. Of verschillende fragmenten spelen zich af tegen een vergelijkbare (historische) achtergrond, maar doordat die vanuit een ander perspectief is beschreven, krijg je als lezer een heel ander beeld van die achtergrond.

Ze noteren allerlei mogelijke relaties op hun werkblad. Deze notities kunnen vervolgens gebruikt worden om (heel diverse) vragen te formuleren, van: “Wat maakt dat je je wél kunt/wilt inleven in de ene hoofdpersoon en niet in de andere?” tot “Zijn de problemen van ongewone gezinnen in boeken met dit thema realistisch (beschreven)?”.

Les

1. De leerlingen bespreken alle ‘prangende vragen’ uit les 1 in hun groepje. Ze bespreken de vragen en de mogelijke antwoorden.
2. Vervolgens bedenken alle groepsleden individueel een hamvraag die over alle drie de fragmenten in samenhang gaat.
3. In hun groep wisselen ze hun mogelijke hamvragen uit. Daarna formuleren ze als groep een hamvraag en bediscussiëren ze mogelijke antwoorden. Iedere leerling noteert op het werkblad de definitieve groepshamvraag.
4. De leerlingen onderzoeken individueel ideeën voor antwoorden op de hamvraag. Daartoe noteren ze de meest opvallende, verrassende, onbegrijpelijke, etc. verhaalelementen in steekwoorden op losse Post-it's (één kleur per verhaal en één element per Post-it).
5. Op hun werkblad combineren ze de Post-it's met elkaar, zodat die de basis kunnen vormen voor verschillende, mogelijke antwoorden op de hamvraag. Hierbij proberen ze steeds informatie uit alle drie de verhaalfragmenten met elkaar en met de vraag in verband te brengen.
6. De leerlingen wisselen in hun groepje uit welke mogelijke antwoorden zij hebben bedacht en leveren het werkblad aan het eind van de les weer in bij de docent.

*Les 3 en 4**Vorbereiding*

In deze les schrijven leerlingen individueel een synthesesetext waarin zij het thema, de romanfragmenten en de hamvraag introduceren, vervolgens mogelijke antwoorden op de hamvraag uitwerken en ten slotte een definitief antwoord kiezen en deze keuze rechtvaardigen. Dit doen zij op basis van eigen ideeën en het gesprek dat zij in de vorige les hebben gevoerd. Zij moeten hierbij uit alle drie de verhaalhaalfragmenten gegevens gebruiken die een ondersteuning vormen van hun antwoord en daarbij zo concreet mogelijk zijn. Dus niet: “Die ene man uit dat verhaal over vroeger...”, maar: “Frits van Egters uit De Avonden...”.

Afhankelijk van de leeftijd en het niveau van de leerlingen kunnen meer of minder sturende schrijfaanwijzingen worden meegeven voor de uiteindelijke tekst, bijvoorbeeld:

- Schrijf vijf alinea's met een duidelijke structuur (inleiding (1x)-kern(3x)-slot(1x)).
- In de inleiding introduceer je de drie verhaalfragmenten en de hamvraag.
- In de kern besteed je aandacht aan de gegevens uit de verhaalfragmenten die mogelijke antwoorden zijn op de hamvraag.
- Geef in het slot je definitieve antwoord op de hamvraag en de rechtvaardiging van je keuze.
- Schrijf een tekst tussen de 700 en 800 woorden, inclusief citaten exclusief titel.
- Zet een passende titel boven de tekst.

Ten slotte moet duidelijk zijn met welk doel en voor welk publiek de leerlingen de tekst schrijven.

Les

De benodigde lestijd voor het opschrijven van de tekst is afhankelijk van de gewenste lengte ervan. Omdat leerlingen waarschijnlijk regelmatig moeten teruglezen in de romanfragmenten, zullen ze er waarschijnlijk wat meer tijd voor nodig hebben dan voor een ‘vrije’ tekst met een vergelijkbaar aantal woorden.

*Les 5**Vorbereiding*

De leerlingen werken deze les samen in nieuwe groepen. Bij voorkeur zijn er zo veel mogelijk verschillende hamvragen en thema's vertegenwoordigd in iedere groep.

In deze les geven de leerlingen elkaar feedback op de inhoud van hun synthesesetekst. Belangrijke vragen hierbij zijn:

- a. Worden de verhaalfragmenten uitgebreid genoeg geïntroduceerd? Krijg je als lezer genoeg informatie over de verhaalfragmenten om de tekst goed te kunnen volgen?
- b. Is de hamvraag gemakkelijk terug te vinden in de tekst?
- c. Zijn alle verhaalfragmenten op logische wijze verbonden tot verschillende mogelijke antwoorden op de hamvraag?
- d. Is het definitieve antwoord op de hamvraag goed terug te vinden in de tekst en aannemelijk?
- e. Is de rechtvaardiging van het definitieve antwoord aanwezig en goed te volgen?

De leerlingen geven elkaar 'blinde feedback' via invulformulieren.

Les

1. De leerlingen lezen de synthesesetekst van een groepslid door. Als zij daarmee klaar zijn, noteren zij hun antwoorden op bovenstaande vragen op een invulformulier. Zij delen deze feedback nog niet met de schrijver van de tekst of met andere groepsleden.
2. Na een vooraf vastgestelde tijd, geven zij allen de syntheseseteksten door (maar houden het werkblad met de feedback dus nog even bij zich) en doen hetzelfde opnieuw bij de volgende tekst.
3. Dit gaat door totdat alle teksten door alle groepsleden, behalve door de schrijver zelf natuurlijk, van feedback zijn voorzien.
4. Vijftien minuten voor het einde van de les, verzamelen de leerlingen de invulformulieren met de voor hen bedoelde feedback en noteren zij op hun eigen werkblad, samenvattend en gebaseerd op de verkregen feedback, enkele sterke punten van de eigen tekst en enkele punten die ze een volgende keer nog zouden kunnen verbeteren.
5. De les kan worden beëindigd met een korte, klassikale inventarisatie van de belangrijkste feedbackpunten, waarbij de leerlingen zowel hun sterke punten als hun ontwikkelpunten benoemen.

Werkbladen*Over literatuur schrijven in dialoog*

Naam:

Klas:

Docent:

Ik kies voor het volgende thema:

Omdat:

Les 1

Tijdens het lezen van fragment

van [schrijver]

kwamen de volgende vragen bij mij op:

Tijdens het lezen van fragment

van [schrijver]

kwamen de volgende vragen bij mij op:

Tijdens het lezen van fragment

van [schrijver]

kwamen de volgende vragen bij mij op:

Dit zijn de twee vragen die me, na het lezen van alle fragmenten, het meest bezighouden:

1.

2.

Les 2

Onze hamvraag is:

Les 5

Noteer, op basis van de feedback die je hebt gekregen, enkele sterke punten van je eigen tekst en enkele punten die je nog kunt verbeteren.

Sterke punten:

Verbeterpunten:

Ruimte om post-its te groeperen en ordenen

[los kopiëren of delen]

Les 5: feedbackformulier

Naam feedbackgever:

Wie heeft de tekst waarop je feedback geeft geschreven?

Feedback geven – instructie

- Lees de tekst en beantwoord daarna onderstaande vragen.
 - Houd het ingevulde formulier nog even voor jezelf en zeg niets over wat je van de tekst vindt of hebt opgeschreven.
 - Antwoord niet alleen met *ja* of *nee*, maar probeer je antwoorden toe te lichten, bijvoorbeeld met voorbeelden uit de tekst.
 - Pas als iedereen onafhankelijk van elkaar feedback heeft gegeven, geef je dit formulier terug aan de schrijver van de tekst.
- f. Worden de verhaalfragmenten uitgebreid genoeg geïntroduceerd? Krijg je als lezer genoeg informatie over de verhaalfragmenten om de tekst goed te kunnen volgen?

Ja / nee, want

- g. Is de hamvraag gemakkelijk terug te vinden in de tekst?

Ja / nee, want

- h. Zijn alle verhaalfragmenten op logische wijze verbonden tot verschillende mogelijke antwoorden op de hamvraag?

Ja / nee, want

- i. Is het definitieve antwoord op de hamvraag goed terug te vinden in de tekst en aannemelijk?

Ja / nee, want

- j. Is de rechtvaardiging van het definitieve antwoord aanwezig en goed te volgen?

Ja / nee, want

Themalijst

Gebaseerd op een selectie van de literaire fragmenten beschikbaar op pratenoverromanfragmenten.nl (op de site even naar beneden scrollen voor de fragmenten: deze staan onder de inleidende tekst):

Relaties

De hemel boven Parijs

Magnus

La Superba

Ziekte

Slaap zacht Johnny Idaho
Alle dingen zijn schitterend
Zomerhuis met zwembad

Oorlog

En we noemen hem
Post voor mevrouw Bromley
Vallen

Misdaad

Zomerhuis met zwembad
Jij bent van mij
Zuivering

Ongewone gezinnen

En de avond is ongemak
Maar buiten is het feest
Biefstuk
Wij dansen niet

Verlies

Na Mattias
Noem het liefde
Jij zegt het
Wie scheep gaat